

Prof. Dr.
Sudi Apak

Yrd. Doç. Dr.
Aykut Tavşancı

Bankacılık Kredileri ve Yabancı Sermaye Yatırımlarının Politik Riske Göre Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği

Prof. Dr. Sudi APAK

Trakya Üniversitesi, İİBF

Yrd. Doç. Dr. Aykut TAVŞANCI

Trakya Üniversitesi, İİBF

Özet

Türk mali sisteminde önemli bir rol oynayan bankacılık sistemi, Türkiye ekonomisinde yaşanan tüm gelişmelerden etkilenmiştir. Özellikle ekonomi yönetiminin benimsediği ekonomik anlayış ve uygulamalar bankacılık sektörünün yapılanmasına etki etmiştir. Türk bankacılık sistemi son on yıl içerisinde dalgalı bir gelişme göstermiş, finansal sistemdeki kırılganlık hızlanmış, sektörde yaşanan dalgalanmalar kriz boyutuna taşınmıştır. Bunun sonucunda da kriz sonrası dönemlerde kredi arzında daralmalar yaşanmıştır.

Yabancı sermaye mevzuatı açısından oldukça liberal bir ülke olan Türkiye, daha önce yaşanan yüksek enflasyon, politik ve ekonomik dengesizlikler, dünyada yaşanan yabancı sermaye hareketlerinde yaşanan gelişmelere paralel stratejiler oluşturulamaması gibi nedenlerle, sorunlu ülkeler arasında gösterilmekte, bu durum da yabancı sermayenin Türkiye'ye yeterince yatırım yapmamasına neden olmaktadır. Bunun için riski azaltıcı, rasyonel ve bürokrasiyi azaltıcı bir yapı ortaya çıkarılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Banka kredileri, yabancı sermaye, politik risk.

Abstract (Banking Loans and Evaluation of Foreign Investments With Respect To The Political Risk: The Turkish Case)

The banking system, which had a major share in the Turkish financial system, was affected by the developments in Turkish economy. The economic understanding of the economic management and applications had an impact over the structuring of the banking sector. Turkish banking system showed a fluctuating behavior in the last decade, the financial system became more fragile, and the volatility of the indicators led to the economic crisis. As a result, the volume of the banking loans was decreased after the crisis periods. Although Turkey is considered a liberal country from the foreign direct matters; high inflation level, economic and political instability and unavailability of establishing effective policies for the movements of foreign capital in the world made Turkey to be shown among the crisis countries of the emerging markets. This situation causes the foreign capital not to invest in Turkey at required levels. Therefore, the restructuring of Turkish economy toward decreasing the risk and bureaucracy with the rationalization of the economy became the essential elements for the foreign capital investments.

Key Words: Bank loans, foreign capital, political risk.

Giriş

Bir ekonomik sistemde temel olarak üç tür piyasa mevcuttur. Bunlar; faktör piyasası, üretim piyasası ve finansal piyasalardır.

Finansal kurumlar arasında etkinliği ve önemi en fazla olan kuruluşların arasında bankalar gelmektedir. Bankaların günümüzde para, kredi ve sermaye gibi konularda önemli görev ve fonksiyonları bulunmaktadır.

Bankacılık sektöründeki gelişmeler, ülkenin ve dünyanın içinde bulunduğu ekonomik durumdan, ticaretteki gelişmelerden, teknolojiden, finansal ihtiyaçlardan ve ekonomik birimlerin beklentilerinden büyük ölçüde etkilenmektedir. Bunların yanı sıra sermaye birikimi, uluslararası sermaye akımlarının derecesi, diğer finansal kurumların gelişmişlik düzeyi de bankacılık sektörüne etki eden diğer faktörlerdir (Coşkun ve Başer, 2002: 21).

Bilindiği gibi istikrarlı bir ekonomik büyümenin ve kalkınmanın sağlanmasında tasarrufların çoğaltılması ve verimli kullanılması çok önemlidir. Dolayısıyla mali sistemin sağlıklı bir yapılanma içinde büyümesi ve derinleşmesi gerekmektedir. Bu bağlamda yabancı sermayenin de gelişmekte olan ülkelerdeki tasarruf açığını, dolayısıyla da sermaye açığını gidermede büyük etkisi bulunmaktadır. Söz konusu sermaye yatırımları doğrudan yabancı sermaye yatırımı olabileceği gibi portföy yatırımı şeklinde de olabilmektedir.

Çalışmamızda, 1980 sonrası dönemde bankacılık kredileri ve yabancı sermaye yatırımları politik riske göre değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. Banka Kredileri

İstikrarlı bir ekonomik büyümenin ve kalkınmanın sağlanmasında, tasarrufların çoğaltılması ve verimli kullanılması çok önemlidir. Dolayısıyla mali sistemin sağlıklı bir yapılanma içinde büyümesi ve derinleşmesi gerekmektedir.

Finansal kurumlar arasında etkinliği en fazla olan kuruluşların arasında bankalar gelmektedir. Bankaların ekonomik ilişkiler içerisinde önemli görevleri ve fonksiyonları

bulunmaktadır. Öz kaynaklar ve yabancı kaynaklardan topladıkları fonları, fon ihtiyacı olan kişi ve kurumlara kredi olarak vermektedir. Çoğu bankalar, bankacılık işlemlerinin belirleyicisinin kredi vermek olduğuna inanmaktadır. Geleneksel bankacılığın borç verme amacı değişmekle birlikte, bankaların aktifleri içerisindeki payı oldukça fazladır. Ülkemizde de durum çok farklı değildir. Bankaların aktifinde kredilerin payı yüksektir. Gelirleri arasında en yüksek pay kredilerden elde edilen faiz ve ücretlerden oluşmaktadır (Takan, 2002: 191).

Bankacılık sektöründeki gelişmeler, ülkenin ve dünyanın içinde bulunduğu ekonomik durumdan, ticaretteki gelişmelerden, teknolojiden, finansal ihtiyaçlardan ve ekonomik birimlerden büyük ölçüde etkilenmektedir.

Türkiye’de de bankacılık sektörü bu faktörlerden büyük ölçüde etkilenmiştir. Özellikle ekonomi yönetiminin benimsediği ekonomik anlayış ve uygulamalar bankacılık sektörünün yapılanmasına etki etmiştir.

Bilindiği gibi Türkiye’de 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren ödemeler dengesi problemleri nedeniyle yaşanmaya başlanan ekonomik durgunluk, sanayinin döviz gereksinimini de karşılayabilecek yeni bir sanayileşme stratejisinin benimsenmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Ocak 1980’de uygulanmaya başlanan ekonomik istikrar politikası ekonominin karşı karşıya bulunduğu istikrarsızlıklarla mücadelenin yanında yeni bir ekonomik gelişme anlayışını da beraberinde getirmiştir. İstikrarsızlığın parasal bir olgu olarak düşünüldüğü ve çözümün parasal düzenlemelerde arandığı bu ekonomi politikaları, devletin ekonomik faaliyetlerindeki rolünü azaltıp, piyasa mekanizmasına ağırlık veren bir ekonomik görüşe dayandırılmıştır. Ayrıca, bu program, ekonominin dışa dönük bir şekilde yeniden örgütlenmesi düşüncesini gündeme getirmiş, diğer bir söyleyişle, istikrarın sağlanmasının ötesinde dışa açık bir ekonomik model tercihi yapılmıştır (Ataç,1991:188-190). Yeni stratejiyi desteklemek, ekonominin serbest piyasa ekonomisi kurallarına göre yeniden yapılan-

masını ve tasarrufların istikrarlı büyüme için gerekli düzeye yükseltilmesini sağlamak amacıyla, esnek döviz kuru ve pozitif reel faiz politikası uygulanmaya başlanmış, mali piyasaların serbestleşmesi ve derinleşmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

24 Ocak 1980'de alınan ve daha sonra çeşitli tarihlerde yürürlüğe konan önlemler ile desteklenen kararların bazıları şöyledir (Şıklar, 2001: 286):

- TL % 48.6 oranında devalüe edilerek 1 dolar 47.1 TL'den, 70 TL'ye yükselmiş, 1 Mayıs 1981'de günlük kur uygulamasına geçilmiş, 19 Aralık 1983'ten itibaren bankaların döviz kurunun belirlenmesindeki rolü devreye sokulmuştur.

- Döviz alım satımı serbest bırakılmış, döviz piyasası üzerindeki kontroller kaldırılmış ve Türk Parasının Koruma mevzuatı liberalleştirilmiştir.

- Faiz oranları serbest bırakılmış ve reel bir faiz politikasına yönelinmiştir. Ancak finansal sistemde yaşanan rekabet sonucu bazı bankaların ve aracı kurumların (Hisarbank, İstanbul Bankası, Odibank, Bağbank, Meban ve Banker Kastelli gibi) ödeme gücü içerisine girmeleri sonucu yaşanan finansal kriz sonrasında faiz oranları tekrar kontrol altına alınmış ve bu uygulama 1987 yılına kadar sürmüştür.

Serbest piyasa ekonomisine geçiş ile birlikte Türk mali sistemi yeniden yapılanma sürecine girmiş, gerek kurumsal gerekse yasal altyapı yönünden mali piyasalarda serbestiyi öngören önemli reformlar gerçekleştirilmiştir. Reform sürecindeki olumlu gelişmeler bankacılık sektörünü de olumlu yönde etkilemiş, bankaların daha rekabetçi bir ortamda çalışmasına olanak sağlanmıştır. Reformlar, bankacılık ürün ve hizmetlerinin çeşitlenmesine ve yenilenmesine, kurumsal altyapı gelişmelerinin hızlanmasına ve bankacılık sektörünün mali sistemdeki payının hızla artmasına yol açmıştır. Kredi hacmi bir önceki yıla göre % 55,2 artarak 1981 yılında 2.059 milyar TL'na ulaşmıştır.

1985 yılında 3182 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiştir. Mevduat ve Sigorta Fonu ve İnterbank kurulmuştur. Türkiye'de yerleşik kişilere döviz tutma ve

döviz mevduatı açma izini verilmiştir. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası 1986 yılında faaliyete geçmiştir. Merkez Bankası, 1987 yılında açık piyasa işlemlerine başlamıştır. 1988 yılında döviz piyasası kurulmuştur. 1989 yılında döviz işlemleri ve sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır. 1990 yılında TL'nin konvertibilitesi ilan edilmiştir.

1986 yılı başında bankalar arasında yarış başlamış, kurlar aniden yükselmiştir. Bunun üzerine Merkez Bankası 14 Mart Kararları olarak anılan yeni bir düzenleme yapmak zorunluluğu duymuştur. Bankaların döviz kurlarını serbestçe tespit etme yetkilerini elinden almış, döviz kurunun tespitinde esas kurun temel alınacağını belirtmiştir. Ancak bankalara esas kurun % 1 altında veya üstünde marj tanınmıştır (Çelebi, 1991: 98).

Bankaların 1986'dan sonra, açılan kur makası nedeniyle spekülasyon döviz hareketlerine girmeleri, Hükümetin 4 Şubat 1988'de bu hareketleri önleyici tedbirler olmasına neden olmuş ve döviz hareketlerine sınırlamalar getirmiştir.

Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında Karar da Ağustos 1989 tarihinde değiştirilmiştir. Ayrıca 3 Mart 1990 tarihinden itibaren tam konvertibiliteye geçilmiş olup, bankalar, özel finans kurumları ve yetkili müesseseler ticari ve gayri ticari işlemler için uygulayacakları gişe alış ve satış kurlarını Merkez Bankası kurlarından bağımsız olarak serbestçe belirlemeye hak kazanmışlardır (Altinkemer, 1990: 13).

Ekonomide serbest piyasa mekanizmasının işlerlik kazanması ve mali piyasaların serbestleşmesine yönelik düzenlemeler yapılması, bankacılık sistemi üzerinde önemli etkiler yapmıştır. Sektöre yerli ve yabancı bankaların girişine izin verilmesi ve mevduat/kredi faiz oranlarının serbest bırakılması sonucu sektörde rekabet artmıştır. Artan rekabet, klasik mevduat bankacılığı yerine, bankaların hem kaynak hem de plasman çeşitliliğinin arttığı bir bankacılığın benimsenmesine neden olmuştur.

Bu dönemde uygulanan serbest faiz ve esnek döviz kuru politikaları, ihracatın özendirilmesi, ithalatın serbest bırakılması, yeni bankaların kurulmasına izin veril-

mesi, bankalar arası Türk Lirası ve döviz piyasalarının kurulması, bilgisayar ve iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler sonucu, toptancı bankacılık yapan az şubeli küçük ve orta ölçekteki banka sayısı artmış, büyük ölçekteki özel bankaların Pazar paylarında ise gerilemeler olmuştur. Türk bankaları, yurtdışında banka kurarak veya şube açarak dışa açılmaya başlamışlardır (Coşkun ve Başer, 2002 :31).

1989 yılından sonra ekonomide yüksek faiz, yüksek enflasyon dönemine girilmiştir. Makro dengesizliklerin giderilmesine yönelik doğru politikalar uygulamaya geçirilememiş, makro ekonomide kaybolan disiplin mali sektörün faaliyetlerine ve denetimine de yansımıştır.

1990 yılında başlayan banka şubesinde azalma eğilimi 1991 yılında da sürmüştür. Banka şubelerinin azaltılmasında, kuşkusuz, mevduatın giderek pahalı bir kaynak haline gelmesi, bankaların giderlerini kısıtma, mali yapılarını güçlendirme çabaları, şube anlayışının değişmesi, ATM'lerin yaygınlaşması, sermaye tutarının yükseltilmesi, etkili olmuştur (Akgüç, 1992: 6).

1994 yılı mali sektör ve bankalar açısından risklerin zarara dönüştüğü bir yıl olmuştur. Kamu açığındaki büyümeye rağmen genişleyici politika uygulamasının sürdürüldüğü bir ortamda faiz oranlarının düşürülmesi yönündeki ısrarcı yaklaşım nedeniyle mali sektörde tansiyon yükselmiştir. Faiz oranları rekor düzeylere yükselmiş, TL yabancı paralar karşısında değer kaybetmiş, mali sistem küçülmüştür. 1994 yılında yaşanan kriz sonrasında, Marmarabank, Impetbank, ve TYT Bank tasfiye sürecine girmiştir. Ayrıca Emlak Kredi Bankası ile Anadolu Bankası birleştirilerek, Emlak Bankası adı altında faaliyetlerini sürdürmüştür. Mali sektör ve bankacılıkta yaşanan güven bunalımı tasarruf mevduatına devlet güvencesi getirilmesi pahasına aşılabilmektedir (TBB, 2005). 1995 yılından sonra ekonomideki hızlı toparlanma tüm sektörleri olduğu gibi bankacılık sisteminin büyümesini olumlu yönde etkilemiştir. Kredi hacmindeki artış bir önceki yıla göre 1995 yılında % 109.7, 1996 yılında % 125.6 ve 1997 yılında % 117 olarak gerçekleşmiştir. Hızlı kredi artışı

ticaret bankalarından kaynaklanmıştır (Bkz. Tablo 1).

5 Nisan Kararları çerçevesinde alınan kararlardan bazıları şunlardır (Şıklar,2001: 288):

- TL yaklaşık % 40 oranında devalüe edilmiş, döviz kurları serbest bırakılırken kurların belirlenmesi sisteminde değişikliğe gidilerek Merkez Bankasının en büyük 10 bankanın uygulandığı kurların ortalamasını esas alması ilkesi getirilmiştir.

- Bankaların maliyetlerini azaltmak ve TL'ye dönüş sağlama amacıyla zorunlu rezerv oranları sıfırlanmış, daha sonra tekrar eski düzeyine yükseltilmiştir.

- Tasarruf mevduatının tamamı devlet güvencesi altına alınmıştır.

- Varlığa Dayalı Menkul Kıymet ve döviz tevdiat hesapları için disponibilitate oranı % 22'ye yükselmiştir.

Türkiye 1997 yılına yeni bir para kavramı, gerçek kişiler için menkul kıymet gelirlerinin beyana tabi tutularak vergilendirilmesi uygulamamsının başlatılması ve denk bütçe tartışmalarıyla girmiştir. Siyasi tansiyon yükselmiştir. Yılın ortasında Hükümet değişmiştir. Yeni Hükümet ekonomide önceliği enflasyonun düşürülmesine vermiş bütçe disiplini benimsenmiştir. Yurtdışı borçlanmanın artırılması amacıyla IMF ile bir anlaşma zemini bulunmaya çalışılmıştır. Piyasaların beklentilerini olumlu yönde etkilemek üzere temel makro sorunların çözümü konusunda bir takvim hazırlanmıştır. Hazine ile Merkez Bankası arasında piyasalarda belirsizliği azaltacak bir protokol uygulamaya konulmuştur. Hazine, Merkez Bankası'ndan kullanımını durdurmuştur. Kaynak talebi mali piyasalara dönmüştür. Faiz oranlarında kısa süreli bir yükselişin ardından Hazinesin programını kararlılıkla sürdürdüğünün görülmesi ve borçlanma gereksiniminin azalmaya başlamasıyla birlikte TL finansal araçlara olan talep artmış, piyasalarda istikrar bozulmadan faizler hızla gerilemiştir. Asya'da başlayan ve tüm mali piyasaları olumsuz yönde etkileyen krize ve Körfezde yaşanan gerginliğe rağmen yurtdışı ve yurtiçi yatırımların beklentilerindeki iyileşme döviz rezervlerinin yükselme-

sine neden olmuştur. Bu arada bankaların açık pozisyonları büyümüş, kısa vadeli faiz oranlarının azalmasına bağlı olarak repo mevduata dönmeye başlamıştır (TBB, 1998:15). Kredi hacmindeki hızlı artışlar 1997 yılından sonra yavaşlamaya başlamıştır.

1998 yılının ikinci yarısından itibaren IMF ile bir izleme anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmada, temel makro sorunlara çözüm getirileceği, mali sektörde denetime yönelik düzenlemelerin arttırılacağı ve vergi taslağının yasallaşacağı belirtilmiştir. Nitekim, Anlaşmanın hemen akabinde bankaların vadeli işlemlerine ve açık pozisyonlarına sınırlama getirilmiştir.

1994 krizinden sonra, ekonomide yaşanan gelişmeler ve bankacılık sektörünün bu gelişmelere ayak uydurmada zorlanması bazı bankalara TMSF tarafından el konulması ile sonuçlanmıştır. 1997 yılında Türk Ticaret Bankası, 1998 yılında Bank Ekspres ve 1999 yılı başında Interbank TMSF kapsamına alınmıştır. Daha sonra Asya ve Rusya krizleri ile 1999 yılında yaşanan deprem felaketleri nedeniyle Türkiye ekonomisindeki daralma bankacılık sektörünü de olumsuz yönde etkilemiştir. Bu olumsuz gelişmelerin sonucunda da 1999 yılı içerisinde, Esbank, Egebank, Yurtbank, Yaşarbank, Sümerbank, Bank Kapital ve Etibank'a el konularak TMSF'ye devredilmiştir. Bu arada Kıbrıs Kredi Bankası ile Park Yatırım Bankası'nın faaliyet izini iptal edilmiştir (Coşkun ve Başer, 2002: 24).

Türkiye'deki bankacılık sistemine ilişkin tüm işlem ve faaliyetlerin denetleme ve düzenlemesinden sorumlu olmak üzere kurulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu 31 Ağustos 2000 tarihinde faaliyete geçmiştir. BBDK, faaliyete geçtikten sonra, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması amacıyla bir program hazırlanmıştır. 2001 yılında, Demirbank, Ulusal Bank, İktisat Bankası, Sitebank, Kentbank, Tarihbank, Bayındırbank, EGS Bank, Toprakbank TMSF kapsamına alınmıştır. Kamu bankası statüsünde olan Emlak Bankası ise tüm aktif ve pasifleri ile Ziraat Bankası'na devredilmiştir. Özel sermayeli bankalardan Körfezbank ve

Osmanlı Bankası ise Garanti Bankası bünyesinde birleştirilmiştir (Coşkun ve Başer, 2002: 35).

2001 yılında Türkiye'de yaşanan finansal krizin ardından IMF programının uygulanması ile enflasyonda tek haneli rakamlara ulaşılmış, büyüme hızında artış olmuş ve dış ticarete önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ekonomide etkili bir vergi reformu yapılamaması, TL'nin dövizde değer kazanması ve işsizlik gibi yapısal sorunların devamı makro ekonominin özellikleri olarak ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelerin en önemli sonucu ise artan iç talep ile ortaya çıkan tüketici ve kredi kartı kredileri, bankacılık sektöründe tasfiye edilen bankalar ve sorunları olmuştur.

Bankaların kriz sürecinde yaşadıkları likitide sıkışıklığını aşmak için verdikleri ilk tepki kredi kanallarının kapatılması olmuştur. Kredi arzındaki düşüş doğal olarak bankacılık sisteminin mali aracılık işlevini önemli ölçüde düşürmüştür (Çolak, 2003: 111).

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleriyle birlikte büyük miktarlara varan açık pozisyon ve vade tutarsızlığı yüzünden bankacılık sistemi ve firmalar ciddi sermaye kaybına uğramış, çok sayıda firma iflas etmiş ve geri dönmeyen kredilerde çok büyük artışlar olmuştur.

Türkiye'de kriz sonrası dönemde kredi daralmasının nedenlerinden birisi de bankacılık sistemindeki mevduatların kısa vadeli olması ve döviz tevdiat hesaplarının toplam mevduatlar içindeki payının yüksek olmasıdır.

Bankacılık kesiminin kredi arzını etkileyen faktörlerden birisi de geri dönmeyen birisi de geri dönmeyen kredilerdeki artıştır. Kriz öncesi dönemde Ağustos 1999 depreminden dolayı geri dönmeyen kredilerde çok büyük artışlar olmuş ve banka bilançolarını olumsuz etkilenmiştir. 2000 yılındaki olumlu gelişmelerle birlikte geri dönmeyen kredilerde azalma olmuş ancak Kasım ve şubat krizlerinin ardından kredi faiz oranlarındaki ve döviz kurundaki artış ve ekonomik durgunlukla birlikte yeniden artmıştır. Geri dönmeyen kredilerdeki artış hem bankacılık sisteminin yeniden kredi vermesini zorlaştırmakta ve hem de

ekonomideki üretken kapasitenin daralmasına neden olarak kredi talebini azaltmaktadır (Civcir, 2003: 98,99).

Tablo 1'den de görüleceği gibi, kriz döneminde ve sonrasında kredi hacminde önemli bir daralma olmuştur.

Bankacılık sektörünün yapısı 2004 yılında enflasyon ve nominal faizlerin düşüşüne ve döviz değerinin artmasına göre şekillenmiştir. Bu durumda, rekabet bankacılık hizmetlerine çekilmekte ve işlemlerde maliyet unsurları önem kazanmaktadır. Bu yılda tasfiye edilen bankalar birleştirilerek sayı azaltılmış ve sektörde başarısız özelleştirme uygulamalarının etkilerinin olumsuzlukları aşılamamıştır (Apak, 2005: 28).

2005 Mayıs ayında IMF ile yeni bir stand-by anlaşması yapılmıştır. IMF'nin bankacılık sektörünü de yakından etkileyen Bankacılık Yasası, Vergi İdaresi Reformu, Sosyal Güvenlik Reformu ve Teşvikli İllerin kaynak sorunları gibi konularda düzenlemeye gidilmiştir. Bu gelişmelerden başka, etkili denetim tekniklerinin ve sermaye piyasalarının yeterince gelişmemesi, yetersiz finansal altyapı, kamu bankalarının ve TMSF Bankalarının kaynak aktarımlarının devamı iç ve dış piyasalardan daha fazla ve uzun vadeli kaynak gelişimini engellemektedir. Ayrıca 17 Aralık 2004 tarihinde çıkan AB'den müzakere sürecine başlanması kararı, IMF ilişkileri ve yabancı sermayenin Türkiye'ye olan tutumu bankacılık sektörünün genel yapısını etkilemektedir (Apak, 2005: 28).

Banka kredilerindeki gelişmeler 1980-2003 zaman aralığında incelendiğinde, Tablo 1'den de izlenebileceği gibi, 1980 yılından bu yana genel olarak banka kredilerinde en hızlı artış 1996 yılında gerçekleşmiş, 1997 yılından sonra düzenli bir gelişme gösterememiştir. En düşük artış ise % 1,4 ile 2002 yılında olmuştur.

Türk bankacılık sektörü 1 Temmuz 1980'de faiz oranlarının serbest bırakılmasından, Ağustos 1989'daki 32 sayılı karardan, günümüze kadar önemli bir gelişme göstermiştir. Bu gelişme birçok ülkede de olduğu gibi sancılı ve inişli, çıkışlı olmuştur. Yirmi yılı aşan sürede sektörün yaşadığı en önemli kriz, Şubat 2001 Krizi

olmuştur. Bankacılık sektörü bu krizde aktif büyüklüğünün dörtte birini yitirmişti. Sektörün içine düştüğü bu krizde bankaların fon yönetiminde yapmış oldukları hatalar ve grup içi kredi kullandırmadan kaynaklanan aktif kalitesinin bozulması gibi davranış biçimlerinin yarattığı olumsuzlukların, krizin doğmasına neden olan olguları beslediği yadsınmaz (Çolak, 2003: 121).

2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

OECD normlarına göre; Doğrudan Yabancı Sermaye bir ülkede yerleşik kişi ya da kurumların (doğrudan yatırımcı) bir başka ülkede kalıcı ekonomik çıkar elde etme amacını yansıtmaktadır. Kalıcı çıkar kavramı yabancı sermaye yatırımcısı ile yatırım ve yatırımın kontrolü konularında uzun dönemli bağımlılığı ifade etmektedir. (Demircan, 2003:1).

Yabancı sermaye yatırımcısı, yerleşik olduğu ülkeden başka bir ülkede şube, büro, bağlı bir kuruluş ya da ortaklık şeklinde doğrudan yabancı sermaye yatırımına sahip olan şahıslar, şirketleşmemiş kamu ya da özel teşebbüsler, devletler, birbirleriyle bağlantılı kişiler, birbirleriyle bağlantılı şirket ve/veya şirketleşmemiş girişimlerdir (Demircan, 2003:2).

Doğrudan yabancı yatırımlar genel olarak komple yeni yatırımlar ve şirket evlilikleri/ satın almaları olarak iki şekilde gerçekleşmektedir.

Yabancı sermaye mevzuatı açısından oldukça liberal olan Türkiye, uygulamada problemlili ülkeler arasında gösterilmekte, yabancı sermayenin bu nedenle yatırım kararı alırken ürkek davrandığı görülmektedir. Bunun nedeni olarak da, dünyada yabancı sermaye hareketlerinde yaşanan gelişmelere paralel yabancı sermaye politika ve stratejilerinin oluşturulmaması olduğu söylenebilir. Aslında hemen hemen her hükümet döneminde yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi için gerekli adımların atılacağına belirtilmesine rağmen bugüne kadar etkin ve kararlı bir irade ortaya konulamamıştır. Türkiye, yabancı yatırımlar açısından bir türlü arzu

edilen performansı sergileyememiş, yabancı sermaye girişinin artırılması konusu hep tartışıla gelmiştir.

Türkiye’de DYS yatırımlarının temelleri Osmanlı imparatorluğu döneminde atılmıştır. Kapitülasyonlar olarak bilinen ticaret anlaşmalarına dayanan özel imtiyazlı yabancı sermaye şirketleri daha çok kamu hizmetinde ve doğal kaynakların işletilmesi alanında faaliyet göstermişlerdir. (Elektrik, su, havagazi, tünel gibi alt yapı hizmetleri, madencilik).

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, liberal ekonomik politikalar öngörülmüş ise de 1929 krizi, iç ekonomik koşullar ve Osmanlı imparatorluğu’nu çöküş noktalarına getiren etkenlerden biri olan kapitülasyonların bıraktığı olumsuzlukların da etkisiyle, 1930’lardan sonra katı devletçilik politikaları uygulanmıştır. Yeni kurulan cumhuriyet hükümeti 1928- 1929 yılları arasında özel statülü, çoğunlukla hukuki veya fiili tekeller oluşturan yabancı sermayeli şirketleri ulusallaştırmıştır (Cömert, 1998:12).

Yabancı sermayenin bırakmış olduğu olumsuzluklara rağmen yabancı sermaye ülkemizde davet edilmiştir. Atatürk İzmir İktisat Kongresi’nde yaptığı konuşma ile yabancı sermayeyi ülkemize davet etmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında başlatılan sanayi atılımı, ülkenin kendi imkanlarıyla gerçekleştirilmiştir. Yabancı sermaye için verilen tüm güvencelere rağmen, 1923-1950 yılları arası Türkiye’ de yabancı sermayenin girmediği dönem olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra dünyada görülmeye başlanan serbestleşme akımlarına daha olumlu bakılmaya başlanmıştır. 1950’ den sonra bu tutum daha da belirginleşmiştir. 1954’ de, 6224 sayılı “Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası” çıkarılmıştır. Ancak, uygulamada başarılı olunamamıştır. 25 yıla yakın bir süre içinde Türkiye ’ye gelen yabancı sermaye 250 milyon dolara dahi ulaşamamış, yatırım yapan yabancı şirket sayısı ise 100’ ün altında kalmıştır (Cömert, 1998:12).

Bilindiği gibi, dünyada 1980’den sonra uygulanmaya başlanan liberal politikalar sonucunda birçok ülkenin ekonomisi

yapısal bir dönüşüm geçirmiştir. Türkiye de 1980 den sonra geçirdiği liberalizasyon sürecinde ekonomik alanda ciddi yapısal değişiklikler yaparak gerek yabancı sermaye yatırımları, gerekse dış ticaret bakımından, sermaye ve mal hareketleri üzerinde kısıtlamaların olduğu 1980 öncesine göre, büyük aşama kaydetmiştir.

24 Ocak programı ekonominin dışa dönük bir şekilde yeniden örgütlenmesini gündeme getirmiş, diğer bir ifadeyle, istikrarın sağlanmasının ötesine dışa açık bir ekonomik model tercihi yapılmıştır (Ataç, 1991:188-190). Program ekonomik büyümeyi, dış kaynak sağlanmasının bir sonucu olarak ele aldığından yabancı özel sermayeyi daha çok özendirmek amacı ile yönetsel ve yasal düzenlemelere gidilmiştir.

24 Ocak kararları kapsamında yabancı sermayeyi teşvik amacıyla 8/168 sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı çıkarılmıştır. 1954 yılında çıkarılan ve dönemin en liberal yabancı sermaye rejiminin uygulanmasına imkan tanıyan 6224 sayılı Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu’na rağmen 1980 yılına kadar Türkiye’ ye kayda değer miktarda DYY girişi sağlanamamıştır (Göver,2005). Ancak, Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı’ndan sonra, 1980 yılında 35 milyon ABD Doları düzeyinde olan fiili DYY girişi, 1990’ lı yıllar boyunca ortalama 1 milyar ABD Doları düzeyine çıkmıştır (Bkz. Tablo 2).

Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesine ek olarak; siyasal anlamda sermaye yanlısı bir tutum sergilenmesi yabancı sermaye için güvenli bir ortam oluşturulmuştur. Nitekim 1983’de görev başına gelen Özal Hükümeti “yabancı sermaye yatırımlarının teşviki için karşılıklı menfaatleri dengeleyen, güven verici ve istikrarlı bir ortamın tesisine ağırlık verilecektir” şeklinde yabancı sermayeye yaklaşımını ortaya koymuştur (Emil, :117).

1980’li yıllardan sonra çıkarılan (3096, 3465 ve 3996 sayılı) Kanunlarla yabancı sermaye girişinde yöntem olarak Yap-İşlet-Devret modellerinden de faydalanılmaya başlanmıştır. Daha sonra çıkarılan 96/8269 sayılı kararname ve 1997’de çıkarılan 4283 sayılı Kanun ile enerji yatırımlarında Yap-

İşlet-Sahiplen modeli devreye sokulmuştur (Cömert, 1998:12).

1980'lerden sonra iç politikalarda sağlanan istikrar ve yapılan ekonomik reformlar yabancı sermayenin Türk ekonomisine güvenini arttırmıştır. Bu güven sonucu yabancı sermaye yatırımlarında daha hızlı gelişme sağlanmıştır.

1980'den sonra oluşan bu gelişme trendi 1994 yılına kadar yükselerek devam etmiştir. 1994 yılındaki istikrarsızlık yabancı sermaye girişini yakından etkilemiş ve düşüşe geçmiştir. 1995 yılında tekrar yükselme trendine girmiştir. Ancak ülkede devam eden siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar yabancı sermaye girişlerinde artış olmamasının nedeni olmuştur.

Türkiye 1996 yılına girdiğinde piyasalar üzerinde etkili olan üç önemli gelişme ile karşı karşıyaydı: 1995 yılı sonunda yapılan genel seçimler sonrası oluşan siyasi belirsizlik, Gümrük Birliği uygulamalarının başlaması ve IMF ile yapılan stand-by anlaşmasının sona ermesi.

13 Temmuz 1997'de Refah Yol hükümeti yerini Mesut Yılmaz Başbakanlığındaki 55. Hükümete bırakmıştır. Daha sonra ise 16 Ocak 1999'da 56. Hükümet görev başına gelmiştir. Söz konusu hükümetin icraatlarından bir tanesi de; yabancı sermayenin Türkiye'ye yeterince gelmesinin bir nedeni olarak gösterilen uluslararası tahkime olanak sağlayan anayasa değişikliğinin yapılmasıdır (Emil, 2003 :118)

Türkiye 2000 yılına üç olumlu gelişmenin verdiği moralle girmiştir. Birincisi AB'ne aday ülke statüsü kazanması, ikincisi enflasyonun aşağıya doğru çekme programının yürürlüğe konması, üçüncüsü ise üçlü koalisyon hükümetinin (DSP-MHP-ANAP) birlikte çalışma başarısını göstermesidir. Bu olumlu gelişmeler DYS yatırımları üzerinde de olumlu gelişme yaratmış, yabancı sermaye girişi önemli bir şekilde artmıştır (Bkz Tablo 2).

2000 yılı Kasım ayında bankacılık sisteminden kaynaklanan ve tüm piyasalarda güveni sarsan önemli bir kriz yaşanmıştır. Türk lirası 22 Şubat 2001'de dalgalanmaya bırakılmış ve uygulanacak yeni

ekonomi politikasının çerçevesi "Ekonomik Politikalar Bildirgesi ile hükümet tarafından ortaya konmuştur. Söz konusu bildirgenin "Türk Ekonomisinde Özel Sektörün ve Yabancı Yatırımın Rolünün Arttırılması" başlıklı bölümünde "önemli bir miktara ulaşılmış bulunan dış borç stokunu azaltabilmek ve ekonomiyi daha da modernize edebilmek için orta vadede doğrudan yabancı sermaye çekme zorunluluğu vardır." İfadesine yer verilmiştir. Nitekim IMF ile yürütülen stand-by anlaşması çerçevesinde IMF'ye verilen niyet mektuplarının yapısal reformlar bölümünde yabancı sermaye yatırımları yerini almıştır (Emil, 2003 :119).

2001'de yaşanan krizin sonrası daralan ekonomiye paralel olarak özel kesimin sabit sermaye yatırımlarında bir gerileme söz konusudur. Ancak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında artış olmuştur (Bkz Tablo 2). Yine de yabancı sermaye yatırımlarının oranı nispeten yetersiz, Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında ise çok düşüktür. OECD ülkelerinde %2 olan doğrudan yabancı yatırımların GSMH' ya oranı Türkiye' de 1995-2000 arası % 0,4 civarındadır. Doğrudan yabancı sermaye hareketlerinde 1990'lı yıllarda meydana gelen artış Türkiye 'ye giren DYS hareketlerine yansımadağı söylenebilir(Demircan, 2003:33-34).

11 Eylül sonrası yaşanan belirsizlik ortamı ve bununla bağlantılı doğrudan yabancı yatırımlarda yaşanan ani düşüş; 2001 krizi ile birlikte Türkiye'ye giren doğrudan yabancı yatırımlarında, 2002 yılında, azalmaya neden olmuştur (Bkz. Tablo 2). Ancak bu düşüşün sadece mevcut konjonktüre bağlanması bizi yanlış sonuçlara götürebilecektir. Bu faktörlerin yanında, yabancı sermaye girişinin az olması aşağıda belirtilen çok değişik nedenlerden de kaynaklanmaktadır (Demircan, 2003:30-31):

- Uygulanan ekonomik istikrar politikalarının devamlılığının olmaması nedeniyle ileriye dönük uzun vadeli beklentilerin oluşmaması,
- Hükümet politikalarında istikrar olmaması nedeniyle yabancı yatırımlar için güven tesis edilememesi,

- Bürokrasinin yabancı sermayeyi desteklemekten çok denetleme özelliğine sahip olması,

- Devlet politikası olarak yabancı sermaye girişinin artırılması için strateji oluşturulamaması,

- Dışarıda yabancı sermaye için yeterli tanıtım yapılmaması,

- Yabancı sermaye için uygun bir yatırım iklimi oluşturulması amacıyla gerekli bürokratik alt yapının oluşturulmaması.

Yukarıda belirtilen nedenlerin yanına daha birçok faktör eklenebilir.

18 Mart 2003'te açıklanan 59. Hükümet programında yabancı yatırımın artırılmasının bir amaç olmadığı, belli sektörlerin gelişimi ve disiplini için yabancı sermaye yatırımlarına önem verildiği açıkça ortaya konulmuştur. 17 haziran 2003 tarihinde yürürlüğe giren "Doğrudan Yabancı Yatırımları Kanunu" ile şirket kurma öncesinde farklılıklar giderilmiş, doğrudan yabancı yatırımların gerçekleştirilmesinde izin ve onay sistemi kaldırılarak, bilgilendirme sistemine geçilmiştir. (Hazine Müsteşarlığı, 2005:1)

4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle şirket sayılarında hızlı bir artış gözlenmiş ve 2003 yılında yabancı şirket sayısı bir önceki yıla oranla %88 oranında artmıştır. Ancak şeffaf, erişilebilir ve öngörülebilir düzenlemeler konusunda hala atılacak adımların olduğu da unutulmamalıdır.

3. Dolaylı Yatırımlar (Portföy Yatırımları)

Tahvil ya da hisse senedine doğrudan yatırım şeklinde gerçekleşmeyen yatırımlar portföy yatırımı içine girmekte ve örgütlenmiş piyasalarda işlem görmektedir. Uluslararası Para Fonu opsiyonlar gibi türev ürünleri de dolaylı yatırımlar grubuna dahil etmektedir. Dolaylı yatırım olarak ta adlandırılan portföy yatırımlarının ülkeye giriş ve çıkışı oldukça kısa süreli olabilmekte ve yatırımcılar risk gördükleri anda kolaylıkla portföylerini boşaltabilmektedirler (İşeri ve Aktaş, 2005a:2). Ülkemizde 1989 yılında gerçekleştirilen bir düzenleme ile gerek hisse senedi gerekse

tahvil piyasaları uluslararası yatırımcılara açık hale getirilmiştir.

Türkiye dünya üzerindeki en liberal döviz rejimine sahip ülkelerden biridir. Türk Lirası'nın tam konvertibil olmasının yanı sıra 1989 yılından beri yabancı bireysel ve kurumsal yatırımcıların İMKB'de menkul kıymet alım satımını serbest bırakan bir politika da izlemektedir. Türk menkul kıymetleri üzerine yabancı portföy yatırımcılarının yaptıkları işlemlere hiçbir sınırlama getirilmemiştir. Ağustos 1989'da kabul edilen 32 sayılı Karar ile, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'na kote olan menkul kıymetler üzerinde işlem yapmak isteyen yabancı kurumsal ve bireysel yatırımcılara getirilmiş olan bütün sınırlamalar kaldırılmıştır. Bu düzenlemeyle, Türk hisse senetleri ve tahvil piyasaları, sermayenin ve karların yurtdışına çıkarılmasına hiçbir engel getirilmeksizin yabancı yatırımcılara açık hale gelmiştir. 32 sayılı Karar ile, Türk yatırımcıların yabancı menkul kıymet satın almasına da izin verilmiştir.

Bir ülkede yabancı portföy yatırımlarının artması, yerel sermaye piyasalarının likitidesini artırarak piyasaların etkinliğinin arttırmaktadır. Piyasaların likiditesinin artması ise beraberinde piyasa derinliğini getirerek yatırımların çeşitlenmesini sağlamaktadır. Bu tür yatırımlar aynı zamanda piyasalara belli bir disiplin getirmektedir (İşeri ve Aktaş, 2005a:3).

Tablo 3'ten de görüleceği gibi, Türkiye'de sermaye piyasalarında derinliğin artması, ekonominin büyüme kaydetmesi ile birlikte yabancı sermayenin ilgisi artmaya başlamış ve Sermaye Piyasası'nda hisse senetlerinde yabancıların ağırlığı % 50'nin üzerine çıkmıştır. GSMH'da yaşanan dalgalanmaların İMKB 100 Endeksi'ne de yansdığı görülmektedir. 1999 yılında yaşanan % 6.4'lük daralmanın ardından Endeks 15209 düzeyinden 9437 düzeyine gerilerken yabancıların da satış yaptığı ve yabancı paylarının % 60'dan % 42.6'ya düştüğü görülmektedir. Ekonomik büyüme ile birlikte İMKB'ye olan ilginin de arttığı görülmektedir.

Tablo 4'te İMKB Hisse Senetleri Piyasası'ndaki yabancı yatırımcılara ait hisse

senedi saklama bakiyelerinin ay sonu itibariyle değerleri yer almaktadır. Tablodan da görüleceği gibi, Türkiye’de hisse senetleri piyasasında yabancı yatırımcıların önemli bir payı bulunmaktadır. 2004 yılı sonu itibariyle İMKB’deki yabancı yatırımcıya ait hisse senedi portföyünün 16.141 milyar dolar seviyesine yükseldiği görülmektedir.

Aralık 1995’de 1.936 milyar dolar olan yabancı portföyü 1999 yılında 15.3 milyar dolar düzeyine yükselmiştir. Ancak 2000 yılındaki krizle birlikte yabancı paylarında azalma görülmüştür. 2003 ve 2004 yıllarında yeniden canlanma sağlanmış ve 2004 yılında yabancı payı % 61.1 düzeyine ulaşmıştır.

İMKB’de yaşanan yükselişlerin büyük bölümünde etkisi bulunan yabancıların İMKB 100 Endeksi’nin düşüş dönemlerinde de hisse senedi topladıkları gözlenmektedir. Borsada yaşanan büyük gerilimleri fırsat olarak değerlendiren yabancı yatırımcılar, düşük fiyatlarla hisse senedi toplayarak, maliyetlerini aşağıya çekmektedirler (İşeri ve Aktaş, 2005b:5).

Sonuç

Bankacılık sektöründeki gelişmeler ülkenin ekonomik durumundan, ticaretteki gelişmelerden, finansal ihtiyaçlardan, sermaye birikimi, uluslararası sermaye akımları, diğer finansal kurumların gelişmişlik düzeyi gibi faktörlerden etkilenmektedir. Türkiye’de de bankacılığın gelişimi bu faktörlerden büyük ölçüde etkilenmiştir. Özellikle ekonomi yönetiminin benimsenen ekonomik anlayış ve uygulamalar bankacılık sektörünün yapılanmasına etki etmiştir.

Türk Bankacılık Sistemi son on yıl içerisinde dalgalı bir gelişim göstermiş, finansal sistemdeki kırılganlık daha da hızlanmış ve 1999-2003 yıllarında yaşanan finansal dalgalanma sürecine de kaynaklık etmiştir denilebilir. Hatta dalgalanmanın kriz boyutuna taşınmasına neden olduğunu da söyleyebiliriz. Politik ve ekonomik çıkar gruplarının baskıları yüzünden yapısal değişim için gerekli düzenleme ve denetimler de yapılamamıştır. Bu bağlamda Tür-

kiye’de kriz sonrası dönemlerde kredi arzında daralmalar yaşanmıştır. Bunun nedeni olarak da iyi ve sağlıklı işleyen bankacılık sisteminin olmamasını gösterebiliriz. Gerekli düzenleme ve denetimlerin yapılamaması sorunların büyümesine neden olmuş ve krizle birlikte bankacılık sisteminin iyileştirilmesi için katlanılması gereken maliyet artmıştır.

Yabancı sermaye mevzuatı açısından oldukça liberal olan ülkemiz, uygulamada sorunlu ülkeler arasında gösterilmekte, yabancı sermayenin bu nedenle yatırım kararı alırken ürkek davrandığı görülmektedir. Daha da ilginç, hemen hemen her hükümet döneminde yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi için gerekli adımların atılacağına belirtilmesine rağmen günümüze kadar etkin ve kararlı bir irade ortaya konulmuş değildir.

Ülkemizin yabancı sermaye konusundaki temel eksikliği, dünyada yabancı sermaye hareketlerinde yaşanan gelişmelere paralel yabancı sermaye ve stratejilerinin oluşturulamamasıdır. Ayrıca, yakın geçmişe kadar ülkede yaşanan enflasyon, gerek politik gerekse ekonomik açıdan süregelen dengesizlikler, özelleştirmede beklenen gelişmelerin olmaması sayılabilir. Bu bağlamda, ekonomi ve kamu yönetimine ilişkin alınan her kararın yabancı sermaye yatırımlarını etkilediği bilincinin yerleşmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra, yabancı sermayeye karşı hükümet politikalarındaki istikrarın, siyasi ve ekonomik istikrar ile birlikte yatırım kararlarını etkileyen en önemli unsurlardır.

Yararlanılan Kaynaklar

Akgüç Ö., “1991 Yılında Bankalar, Mevduat ve Krediler”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, S:6/7, Haziran/Temmuz, 1992

Altınkemer M., “Türkiye’de Döviz Piyasası ve Döviz Kurlarının Belirlenmesi”, **T.C. Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü**, Ankara, 1990

Apak S., “2005 Başlarında Türkiye Ekonomisi ve Bankacılık Sektörü”, **Muhasebe ve Finans Dergisi**, S: 27, Temmuz, 2005

Ataç B., **Maliye Politikası**, İkinci Baskı, Eskişehir, 1991

Civcir İ., "Türkiye'de Kriz Sonrası Dönemde Kredi Çöküşü", **Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde balkanlarla İlişkiler ve Türkiye Ekonomisi**, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara, 2003

Coşkun M., Başer M., **Bankacılık Uygulamaları**, Anadolu Üniversitesi Yayın No: 1361, Eskişehir, 2002

Çelebi I., **Dışa Açık Büyüme ve Türkiye**, e Yayınları, İstanbul, 1991

Çolak Ö.F., "Piyasaya Giriş Engelleri ve Rekabet: Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Analiz", 25-26 Eylül 2003; www.rekabet.gov.tr/word/sempozym/muglasempozyum.htm, 05.12.2005

Demircan H., **Dünyada ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Stratejileri**, Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi: 35, Ankara, 2003

Emil D., "Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze İzlenen Yabancı Sermaye Politikaları", **Hazine Dergisi**, Cumhuriyetin 80. Yılı Özel Sayısı, 2003

Göver Z.T., **Doğrudan Yabancı Yatırılman Uluslararası Ticarete Etkileri: Türkiye Değerlendirmesi**, Hazine Müsteşarlığı

Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi: 40, Ankara, 2005

Hazine Müsteşarlığı, **Doğrudan Yabancı Yatırım Raporu**, 25 Kasım 2005

İşeri M., Aktaş Z., "İMKB'de Yabancı Portföy Yatırımlarındaki Hareketler (1997-2005)-I", **Yaklaşım**, S. 155, Kasım, 2005, www.yaklasim.com, 07.06.2006

İşeri M., Aktaş Z., "İMKB'de Yabancı Portföy Yatırımlarındaki Hareketler (1997-2005)-II", **Yaklaşım**, S. 155, Kasım, 2005, www.yaklasim.com, 07.06.2006

Şıklar İ., **Türkiye Ekonomisi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1149, Eskişehir, 2001

Takan M., **Bankacılık**, Geliştirilmiş İlaveli 2. baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2002

TBB, **40. Yıl Kitabı**, 1998, www.tbb.org.tr/turkce/40yil.htm, 06.12.2005

TBB, **Son Dönemde Bankacılık Alanında Gerçekleştirilen Yasal ve Düzenleyici Değişiklikler 1999-2001**, www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar, 06.12.2005

www.hazine.gov.tr/yabancisermaye.htm, 08.06.2006

www.hazine.gov.tr/yayin/hazineistatistikleri/4-13.xls, 08.06.2006

www.imkb.gov.tr/uyeler/portfoy.htm, 08.06.2006

Tablo 1
Türkiye'de Yıllara Göre Kredi Hacmi (1980-2003)
(Milyar TL)

Yıllar	Kredi Hacmi	TCMB Dolaysız Kredileri	Tüm Banka Kredileri	Mevduat Banka Kredileri	Kalk. Ve Yat Bank Kredileri	Kredi Hacmi %	TCMB Dolaysız Kredileri %	Tüm Banka Kredileri %	Mevduat Banka Kredileri %	Kalk. ve Yat Bank Kred. %
1980	1.326	367	959	790	170	-	-	-	-	-
1981	2.059	495	1.564	1.319	245	55,2	34,9	63,0	67,0	44,4
1982	2.669	523	2.146	1.800	345	29,6	5,6	37,2	36,5	40,9
1983	3.427	589	2.837	2.409	428	28,4	12,7	32,2	33,8	24,0
1984	4.232	565	3.667	3.132	535	23,5	-4,1	29,2	30,0	24,9
1985	7.115	917	6.198	5.552	646	68,1	62,2	69,0	77,3	20,7
1986	13.031	1.942	11.090	10.042	1.047	83,2	111,8	78,9	80,9	62,1
1987	20.133	2.644	17.489	16.024	1.465	54,5	36,1	57,7	59,6	39,9
1988	29.012	3.509	25.504	22.769	2.734	44,1	32,7	45,8	42,1	86,6
1989	43.580	3.506	40.074	36.522	3.552	50,2	-0,1	57,1	60,4	29,9
1990	74.659	4.449	70.210	65.198	5.012	71,3	26,9	75,2	78,5	41,1
1991	130.796	18.454	112.342	101.452	10.890	75,2	314,8	60,0	55,6	117,3
1992	244.420	42.584	201.836	185.419	16.418	86,9	130,8	79,7	82,8	50,8
1993	453.771	82.936	370.835	342.182	28.653	85,7	94,8	83,7	84,5	74,5
1994	773.943	148.208	625.736	575.107	50.629	70,6	78,7	68,7	68,1	76,7
1995	1.622.660	193.521	1.429.139	1.342.332	86.807	109,7	30,6	128,4	133,4	71,5

1996	3.660.766	373.196	3.287.570	3.099.177	188.393	125,6	92,8	130,0	130,9	117,0
1997	7.942.956	339.199	7.603.757	7.227.616	376.141	117,0	-9,1	131,3	133,2	99,7
1998	11.773.390	1.559	11.771.831	11.111.299	660.532	48,2	-99,5	54,8	53,7	75,6
1999	17.370.922	2.193	17.368.009	16.173.765	1.194.244	47,5	86,9	47,5	45,6	80,8
2000	28.652.549	1.724	28.150.825	26.394.201	1.756.624	64,9	-40,8	62,1	63,2	47,1
2001	36.111.033	0	35.361.033	32.581.551	2.779.482	26,0	-100,0	25,6	23,4	58,2
2002	36.630.250	0	36.380.250	32.916.804	3.463.446	1,4	-	2,9	1,0	24,6
2003	54.046.123	0	54.046.123	49.916.559	4.129.564	47,5	-	48,6	51,6	19,2

Kaynak: www.hazine.gov.tr/yayin/hazineistatistikleri/4-13.xls, 08.06.2006

Tablo 2
Türkiye’de Yıllara Göre Yabancı Sermaye Yatırımları (1980-2003)

Yıllar	İzin Verilen Yabancı Sermaye (Milyon \$)	Yabancı Sermayeli Firma Sayısı(**)	Fili Giriş Milyon \$(***)
1980	97	78	35
1981	338	109	141
1982	167	147	103
1983	103	166	87
1984	271	235	113
1985	234	408	99
1986	364	619	125
1987	655	836	115
1988	821	1.172	354
1989	1.512	1.525	663
1990	1.861	1.856	684
1991	1.967	2.123	907
1992	1.820	2.330	911
1993	2.063	2.554	746
1994	1.478	2.830	636
1995	2.938	3.161	934
1996	3.836	3.582	914
1997	1.678	4.068	852
1998	1.646	4.533	953
1999	1.700	4.950	813
2000	3.477	5.328	1.707
2001	2.725	5.841	3.288
2002	2.243	6.280	1.042
2003(*)	1.208	6.511	150

Kaynak: www.hazine.gov.tr/yabancisermaye.htm, 08.06.2006

(*Haziran itibari ile, **Birikimli, ***2003 Yılı Ocak-Mayıs itibari ile)

Tablo 3
GSMH, Yabancı Payı ve İMKB 100 Endeks Değerleri (1997-2004)

Yıllar	GSMH Büyüme (%)	Yabancı Payı (%)	İMKB 100 Endeksi
1997	8.00	38.90	3,451
1998	3.80	43.50	2,597
1999	-6.40	60.00	15,209
2000	6.10	42.60	9,437
2001	-9,40	47.20	13,783
2002	7.90	43.10	10,370
2003	5.90	50.30	18,625
2004	9.90	61.10	24,972

Kaynak: İşeri ve Aktaş, 2005b

Tablo 4
Yabancı Yatırımcılara Ait Hisse Senedi Saklama Bakiyeleri (1995-2004)
(Milyon \$)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Ocak	-	2.457	4.655	5.718	3.429	14.597	8.636	5.812	3.769	8.683
Şubat	-	2.849	4.564	5.296	5.196	13.362	5.331	4.719	4.108	9.645
Mart	-	3.029	3.997	5.373	5.554	12.734	4.009	5.430	3.033	10.813
Nisan	-	2.736	3.577	6.864	6.741	15.046	5.725	5.370	3.914	8.836
Mayıs	-	2.489	3.793	5.765	5.853	11.390	4.863	4.313	4.270	8.192
Haziran	-	2.965	4.456	6.095	5.555	11.338	4.796	3.716	4.323	9.074
Temmuz	-	2.617	4.728	6.589	6.603	11.999	3.938	3.643	4.237	9.189
Ağustos	-	2.551	4.938	3.845	5.555	11.188	3.949	3.413	4.945	9.943
Eylül	-	2.790	5.970	3.200	7.001	9.503	2.988	3.124	5.770	11.505
Ekim	-	2.926	5.881	3.068	7.362	10.645	3.742	3.657	6.810	12.264
Kasım	-	3.165	5.465	3.668	8.920	8.079	4.580	4.533	6.693	12.949
Aralık	1.936	3.085	6.018	3.700	15.358	7.404	5.635	3.450	8.954	16.141

Kaynak: www.imkb.gov.tr/uyeler/portfoy.htm, 08.06.2006